

skal bygge på en lang række tabte sagaer og fortællinger, skriftlige som mundtlige – deriblandt skjaldekvad –, og de må så igen anses for at repræsentere en ældre tradition. En stilistisk vurdering taler imidlertid for at kun de sidste partier før sagaen slutter omkring 1204 kan være føjet til senere. Som helhed er den næppe ældre end den ældste version, d.v.s. ca. 1200 (Kult.Leks. 1965, sp. 699-702). Det betyder at når Orkneyinga saga nævner bygninger, gravsætninger og tingpladser, og lignende fænomener kan påvises sprogligt og/eller arkæologisk må forklaringen være at de endnu kendtes i det 13. årh. Men om det faktisk var de samme personer der i sin tid havde levet der er tvivlsomt, og den mentalitet sagaen er præget af må stamme fra forfatterskabets tid. Orkneyinga saga kan selvfølgelig rumme ældre traditioner, men som al anden nordisk historieskrivning fra 13. årh. må denne saga som andre være præget af antikvariske interesser hvor også andre påvirkninger end de hjemlige gjorde sig gældende.

De store momenter i det skandinaviske Skotland er følgende: den nordiske bosættelse, forholdet til den tidligere befolkning, pikter og de keltiske gæler, trosskiftet, oprettelsen af et jarledømme, næringslivet og forholdet til omverdenen. Men af den ovenfor skitserede disposition er kun enkelte emner egentlig historiske, f.eks. jarledømmets historie. Alle de øvrige fænomener kan og bliver behandlet som om der ikke var større forskel på begyndelsen og slutningen af perioden. Det har der givetvis været. Der er endda materiale til at skelne mellem de forskellige folkeslags bosættelser, deres forhold til religionen – hvor det interessante forhold gør sig gældende at kelter og pikter havde antaget kristendommen før nordboerne kom, så de få hedenske træk fra perioden må tilskrives de sidstnævnte – og sidst men ikke mindst magtforholdet mellem den gamle befolkning og indvandrerne. Disse muligheder udnyttes dog kun i spredte bemærkninger i den foreliggende bog. Der er ingen sammenfatning af den forandring, der skete i det nordlige Skotland i løbet af perioden 800-1200, og som har sat sig varige spor.

Barbara Crawford beklager selv (s. 4), at det program den fortræffelige F.T. Wainwright opsatte i 1962 om koordinering af de forskelligartede kildetyper – arkæologiske, filologiske og historiske – (se Hist. Tidsskr. 1971, s. 716f.), aldrig har kunnet gennemføres. Det skyldes måske, at man ikke har haft øje for Wainwrights hovedidé, kildernes forskellige repræsentativitet, måske fordi ikke mindst arkæologien har gjort så enorme fremskridt i mellemtiden at man ikke har ment at noget der er skrevet for 20 år siden kan have nogen interesse. Det er en skam, for som sagt ligger materialet her, endda illustreret af fortræffelige kort og billeder.

Inge Skovgaard-Petersen

Romanske stenarbejder 4. Udg. Jens Velle. Forlaget Hikuin, 1989. 228 s. Ill. 150 kr.

Den fjerde bog i rækken om romanske stenarbejder rumme 10 artikler om forskellige danske og svenske emner vedrørende stensulptur, resultatet af det første skandinaviske forskermøde om romanske stenarbejder i 1985. Symposier og forskerindlæg er nyttige ved at fremlægge problemer og tolkningsforsøg uden absolut at skulle skabe overensstemmelse og ensartethed. På denne lidt diffuse,

men frugtbare måde ligner dette bind de foregående i serien, som tilsvarende stammer fra forskermøder.

Hovedtemaet er de skaktavlkvadre, som – stadig – uforklarligt findes på en række romanske landsbykirker i det nordlige Jylland, nærmere bestemt en bred bræmme på ialt 45 kirker strækkende sig fra Århuseggen i sydøst over Himmerland til Thy. Jens Vellew bringer en fuldstændig og overskuelig oversigt over samtlige 59 kendte skaktavlkvadre samt en forskningsgennemgang, der mest viser fantasifuldheden hos forskerne fraregnet Mackeprang, der om skaktavlkvadrene skrev: »Nogen dybere Betydning skal man sikkert ikke tillægge dem. Som adskilligt andet er de nok et Produkt af Stenhuggerens Fritidssysel« (cit. s. 8).

Den geografiske afgrænsning af skaktavlkvadrenes udbredelse, som fremgår af Vellews oversigt tvinger os alligevel til en nærmere tolkning end Mackeprangs uholdbare bortforklaring. Mulighederne er nu på fornem vis lagt til rette. Kan det betyde noget for en forklaring, at kirkerne med skaktavlkvadre er afgrænset til Åbo-, Ommer-, Himmer-, Salling- og Thysysler?

Poul Pedersens artikel om samme emne peger måske nok i nogle rigtige retninger, men den er meget uegal, fx. mangler hans afsnit om stenhuggerfelter henvisninger til Knud J. Krogh: *Stilladser til et kirkebyggeri i 1100-tallet* (Årb.f.nord.Oldk., 1959) og Elna Møller: *Den middelalderlige kirke som byggeplads* (Fortid og Nutid XXI, 1961).

De forskellige indlæg viser, at emnet: romansk stensulptur er vanskeligt at behandle. Den stærke ikonografiske fortolkningsramme, som styrer andre religiøse billedformer mangler, eller er først ved at blive etableret. Jens Vellew formulerer problemerne ved stenarbejderne således: »I modsætning til kirkernes kalkmalerier, som ofte fortæller let forståeligt om bibelens og helgenskarens farverige persongalleri, fremtræder de plastiske billeder med et langt mere flertydigt indhold« (s. 7). Lennart Karlsson kommer ind på andre forståelsesproblemer i sin artikel »Tradition och förnyelse«. Om stenplastikken skriver han s. 155: »Därämot kan man klart och entydigt konstatera, att den med få undantag saknar släktskap med den äldre, inhemska formtradition«. Den har iflg. Karlsson kun kunnet udføres af en snæver kreds af veluddannede specialister knyttet til de kirkelige byggehytter.

På baggrund af hikuins ihærdige udgivelsesrække om romanske stenarbejder og inspireret (og provokeret) af bøgernes forskelligartede, inspirerende men springende indhold er det nærliggende at opfordre til et par bøger med nogle mere overordnede og samlende temaer. Det ene er slået an i nærværende bind, nemlig stenplastikkens særpræg: er det funktions-, materiale-, traditions- og eller lokalbestemt. Et andet tema som udgangspunkt for nytænkning kunne være: oprydning af fortiden, dvs. kritik af tidligere »autoriteter« på området (i dette bind er det især Johnny Roosval som autoritetsvækkes, hvilket især for svensk forskning også er nødvendigt). Et tredje tema: opbygning af et teoretisk udgangspunkt i modsætning til de mange indlægs teoriubeviste »opgaveløsninger« (Øystein Hjort antyder i sit bidrag fordelene herved). Et par sidste temaer, som også berøres af Vellew og Poul Pedersen: kunstlandskaber, men de bør ses i et større social-historisk perspektiv, samt organiseringen af kirkebyggeri og -udsmykning. Hikuin er stedet for sådanne initiativer. Udgiveren Jens Vellew vil hermed sætte nogle solide monumenter i dansk kunsthistorie.